

Љ
АКАФИСТ СВАТИТЕЛЮ
ЮАННУ ТОБОЛЬСЬКОМУ,
ЧУДОТВОРЦЮ

Љ
СВАТИТЕЛЬ
НАРОДИВСЯ У НИЖИНІ

До 360-річчя від дня народження

Љ

Ніжин
2011

*Українська Православна Церква
Київського Патріархату*

**СВЯТИТЕЛЮ, ОТЧЕ ІОАНЕ,
МОЛИ БОГА ЗА НАС!**

*Друкується з благословення
преосвященійшого
владика Іларіона,
єпископа Чернігівського
і Ніжинського*

**Видання друге,
виправлене і доповнене**

АКАФИСТ

СВЯТИТЕЛЮ
ІОАННУ ТОБОЛЬСЬКОМУ,
ЧУДОТВОРЦЮ

Акафіст Святителю Іоану Тобольському, чудотворцю

Кондак 1

Вибраний чудотворче і премудрий пастирю, світильнику Божий, що осяяв землі Сибірські. Вихваляємо тебе любов'ю, радіючи за Твої чудеса. Ти ж, що предстоїш невечірній славі Царя Небесного, моли зберегтися нам від усяких бід, що співаємо тобі:

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Ікос 1

Ангельськи запаливши священне полум'я віри в Творця Премудрого, ти возлюбив цих малих, яких Бог Слово братією Своєю іменує, тому і ангелів здивував ти преславним житієм твоїм. Ми ж, поклоняючись тобі, святий отче, взиваємо:

Радуйся, твердий каменю віри православної.

Радуйся, світоче любові християнської.

Радуйся, правди Христової служителю.

Радуйся, істини Божої носителю.

Радуйся, бо ти прославив Отця Небесного добрими ділами твоїми.

Радуйся, бо ти в славі Божій царствуєш зі всіма святими.

Радуйся, бо ти любов'ю твоєю обіймаєш тих, що страждають.

Радуйся, бо ти молитвою твоєю спасаєш тих, що гинуть.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 2

Бачачи житейське море, схвильоване бурею напастей, до тихого пристановища обителі Печерської прийшов ти, христілюбче, і, відрікшись від тлінного світу, Вічному Богу заспівав: Алілуя.

Ікос 2

Розум чистий від Бога Тобі даровано, отче Іоане, і ти як вірний раб, який робив і трудився, примножив благодаті талант; тому покликав тебе Господь в радість вічну. Ми ж співаємо тобі, Богомудрий:

Радуйся, бо ти чистоту розуму свого зберіг.

Радуйся, бо ти бдінням і постом пристрасті людські умертвив.

Радуйся, бо лукавого смиренням перемиг.

Радуйся, бо ти нетлінне багатство отримав.

Радуйся, бо ти серце велике в терпінні мав.

Радуйся, орле, що піднявся до неба умоспогляданням.

Радуйся, мандрівнику хресного шляху.

Радуйся, насліднику Царства Небесного.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 3

Силою Хреста безстрашно боровся ти, преподобний Іоане, проти князя світу цього, воюючи за Церкву і утверджуючи знамено перемоги Христової з піснею: Алілуя.

Ікос 3

Маючи невичерпне милосердя до кожної людини, отче Іоане, явився ти скорботним утіхою, тим, що заблукали, напоумленням, ображеним заступництвом, за сиріт і вдів невсипущим піклуванням і всім

помічником у спасінні; дякуємо за тебе Богові, дивному у святих Своїх, і тобі приносимо цей спів:

Радуйся, бо ти свою волю з волею Божою з'єднав.

Радуйся, бо ти вірою благодать пізнав.

Радуйся, бо ти благодаттю чесноти придбав.

Радуйся, бо ти всього Себе убогим віддав.

Радуйся, бо ти в милості незмінний.

Радуйся, лікарю безвідплатний.

Радуйся, бо ти немічним, як собі, послужив.

Радуйся, бо ти істинно Христу угодив.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 4

Бурю заздощів підняв лукавий в серці рабів самолюбства і навчив гордих говорити неправду на тебе перед царями, щоб погубити діло твоє, поборнику благочестя; Бог же показав правду твою, як світло, і спас тебе, що у смиренні співав Христу: Алилуя.

Ікос 4

Чуючи стогін тих, що бідують в дні голоду, ти закликав своїх духовних чад, роздавати з тобою хліб насущний тим, що потребують, добрий і пильний пастирю, ти людські душі від голоду і вічної смерті спасаєш, тому на честь і славу прийми цей спів:

Радуйся, бо ти хлібом небесним насичений.

Радуйся, бо ти питтям безсмертя напоєний.

Радуйся, Бога Слова ученику незмінний.

Радуйся, бо ти Духом Святим осінений.

Радуйся, бо ти Отцю Небесному всиновлений.

Радуйся, Пресвятої Тройці храме одухотворений.

Радуйся, від бід і скорбот визволення.

Радуйся, лукавих сердець виправлення.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 5

Зоре благорозумності, ти засяяв у темряві невідання, отче Іоане, проміннями Євангельського вчення проникаючи в людські серця і надихаючи всіх співати Сонцю правди Христу: Алилуя.

Ікос 5

Бачачи морок невідання, який покриває людей, ти багатство вчення Христового роздав щедро; і безперестанно трудився, отче Іоане, черпаючи силу в молитві від джерела премудрості. Цього ради шануємо твою світлоносну пам'ять, взиваючи:

Радуйся, бо ти прикрашений сивиною любовності.

Радуйся, бо ти позолочений чеснотами смиренномудрості.

Радуйся, богонатхненний учителю.

Радуйся, духовного просвічення покровителю.

Радуйся, яснотекучий струменю Боговідання.

Радуйся, істинного Світла проповідання.

Радуйся, бо ти отроків умудряєш.

Радуйся, бо ти немовлятам розум відкриваєш.

Радуйся, святителю отче Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 6

Ти був проповідником слави Божої ділом і словом, отче Іоане, тому вибрав тебе собі наступником святитель Феодосій, з ним же у Царстві Небесному співаєш: Алилуя.

Ікос 6

Ти засяяв в домі Божому, світильнику Христів Іоане, коли обрали тебе в архієрея після блаженної

кончини святого Феодосія. Його ж паству ти вірно пас,
що співає тобі:

Радуйся, бо тебе одягнула премудрість безлітна.

Радуйся, бо тебе прикрасила краса пресвітла.

Радуйся, бо ти в ризу спасіння одягнений.

Радуйся, владико смиренний.

Радуйся, бо ти вінцем слави увінчаний.

Радуйся, пастирю вибраний.

Радуйся, бо ти овець твоїх зберіг.

Радуйся, бо ти подвиг любові звершив.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський
чудотворче.

Кондак 7

Бажуючи отримати небесну славу, блаженний
Іоане, ти написав книги, в яких навчаєш вірних уповати
на Бога і в скорботі співати Йому: Алилуя.

Ікос 7

Новий чудотворець святитель Феодосій тобі
хворому, отче Іоане, з'явився і повелів звершувати
літургію. Ти ж відразу піднявся від постелі хвороби
здоровим і возніс подяку Христу, про це радіючи,
співаємо тобі:

Радуйся, таїннику молитовної солодкості.

Радуйся, охоронителю благодатної радості.

Радуйся, бо ти в скорботі і хворобі Небесного

Лікаря призвав.

Радуйся, бо по вірі твій зцілення прийняв.

Радуйся, запашна квітко, що проросла в безсмертя.

Радуйся, бо висотою життя твого посоромилося
нечестя.

Радуйся, бо тим, що призивають тебе, ти
допомагаєш.

Радуйся, бо у снах і видіннях вірних ти відвідуєш.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 8

Дивне чудо бачимо в тобі, богоносний Іоане, бо ти в старості сповнений юних сил послужити Христу в Сибір прийшов, проповідь же істини православ'я від тебе вийшло до Китаю, і нові люди Божі навчилися співати: Алилуя.

Ікос 8

Весь був ти в Бозі, Його ж проповідував в країні вигнання, примножуючи стадо спасених, тому Церква величає тебе, оспівуючи:

Радуйся, бо ти від ідолів до Христа навертаєш.

Радуйся, бо ти іконами Богоматері духовних твоїх дітей благословляєш.

Радуйся, бо ти холодний Сибір благодатно зігріваєш.

Радуйся, бо ти ніч скорбот відганяєш.

Радуйся, бо ти всім співстраждаєш.

Радуйся, бо ти правилом життя твого всіх навчаєш.

Радуйся, в'язниць відвідувачу.

Радуйся, істинний Христів служителю.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 9

Ти все своє серце віддав на виконання Євангельської правди, тому багато добрих діл ти звершив, боголюбивий отче, в короткий час служіння твого в Тобольську, таємно благодіючи й ув'язнених відвідуючи в ім'я Ісуса Христа, Йому ж усіх призиваєш співати: Алилуя.

Ікос 9

Красномовство людей не може скласти достойну похвалу святині твоїй, отче, бо Сам Бог прославив тебе дивною кончиною життя твого, її ж передбачивши, ти звершив літургію і, послуживши трапезі убогих в домі твоєму, усамітнися на молитву і так відійшов до Господа, перед іконою Богородиці схилившись; ми ж в умилінні на відхід співаємо тобі пісню:

Радуйся, бо ти спочив плоттю на землі.

Радуйся, бо ти живеш душею на небесах.

Радуйся, бо ти разом з апостолами Христу поклоняєшся.

Радуйся, бо ти з мучениками увінчуєшся.

Радуйся, бо ти в соборі святих отців сяєш.

Радуйся, бо ти в сонмі преподобних оспівуєшся.

Радуйся, бо ти дарував ікону Богоматері Тобольську як благословення.

Радуйся, бо ця чудотворна ікона наша огорожа.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 10

Спасіння душам нашим випроси, отче святий Іоане, нехай засяє правда і мир посеред пастви твоєї, і в Церкві великій заспіваємо Богу: Аلیلія.

Ікос 10

Ти є стіна бідним і сиротам, утіха наша в дні скорбот, зцілення недужим, просвічення сліпим. Ради цього, припадаючи до святині твоєї, співаємо тобі:

Радуйся, бо ти діло твого земного життя продовжуєш.

Радуйся, бо ти на сторожі спасіння нашого перебуваєш.

Радуйся, постнику і молитвенику, що злих духів виганяєш.

Радуйся, дівственику, що розслаблених укріплюєш.

Радуйся, Божий світильнику, що зір робиш яснішим.

Радуйся, проповіднику віри, що слух зцілюєш.

Радуйся, бо багато тих, які припадають до тебе, освячуються.

Радуйся, бо ті, які здалеку моляться тобі, спасаються.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 11

Прийми від нас, отче Іоане, піснеспіви ці, як дар смиренний, і досконалий дар любові нам виблагай, щоб ми побачили славу Божу і в небесах почули: Алилуя.

Ікос 11

Ти неначе світлосяйне сонце, що зійшло в темряві гріховній, преподобний отче, бо Той, Хто живе у віки, дарував тобі владу і після смерті виганяти демонів і збирати вірних на молитву, тому двісті років приходять до гробу твого люди і заповідають прийдешньому родові величати тебе:

Радуйся, бо ти хмари невір'я розганяєш.

Радуйся, бо ти затьмарені душі вірою осяюєш.

Радуйся, бо ти надію спасіння оживляєш.

Радуйся, бо ти тих, що впали у відчай, спасаєш.

Радуйся, бо ти нас, що впали, піднімаєш.

Радуйся, бо ти засмучених підводиш.

Радуйся, бо ти всяку сльозу страждених витираєш.

Радуйся, бо ти сльози покаяння виточуєш.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 12

Благодать зцілення пролилася від святих твоїх мощей, отче Іоане, і зібралися від усіх кінців землі православні діти твої під покровом матері Церкви на місце погребіння Твого, і заспівали Богу: Алилуя.

Ікос 12

Оспівуючи милостивого Бога зі світлом у душі і запаленими свічками в руках, вірні, що зустріли чесні і багатоцілющі твої мощі, преподобний Іоане, архієреї пронесли їх навколо Софіївської церкви, тоді зі сльозами умиління всі побачили, як небо і земля співторжествують з нами, трепетно взиваючи:

Радуйся, ангелам співжителю.

Радуйся, горньої Церкви служителю.

Радуйся, пастви твоєї покровителю.

Радуйся, бо перед Твоєю чудною іконою Богоматері знову возлежиш.

Радуйся, бо ти Першообразну споглядаєш.

Радуйся, бо ти Пресвятій Тройці предстоїш.

Радуйся, бо ти приносиш за нас перед Богом кадило умилостивлення.

Радуйся, ходатаю нашого спасіння.

Радуйся, святителю отче наш Іоане, Тобольський чудотворче.

Кондак 13

О, великий святителю Іоане, прийми це наше моління і, приносячи його до престолу Всевишнього, виблагай нашій православній країні миру й утвердження віри, людям же царства Божого і виправдання перед очима страшного Судді, що співаємо: Алилуя.

(Цей кондак читається трічі. Потім читається

Ікос 1 і Кондак 1).

МОЛИТВА ДО СВЯТИТЕЛЯ ІОАНА ТОБОЛЬСЬКОГО, ЧУДОТВОРЦЯ

О, пастирю добрий, святителю отче Іоане, праведний шлях життя твого привів тебе до вічного Сонця правди. Ти всією душею шукав Бога, полюбив Його більше ніж це короточасне життя. Ми ж віддалились від Божої благодистини, ходимо за злою своєю волею, полюбили суєтні насолоди, не піклуємось про спасіння наших душ, закрили серце для слухання Божественного слова і відкинули братолюбство.

О, благісний святителю Іоане! Не допусти нам загинути в тіні наших гріхів, але вознеси за нас моління до Господа, щоб помилував нас і дарував нам покаяння, щоб не поглинула нас безодня лихварства, злоби і зради, щоб замовкла міжусобна боротьба, щоб визволилася наша земля від голоду і всякого гніву Божого, щоб зацарював мир серед світу земного.

Почуй нас грішних, святителю Божий, яви нам дивне заступництво твоє, відвідай нас сиріт, убогих, бідуючих і заблудлих овець стада твого: недуги наші зціли, укріпи сили до терпеливого несення життєвого хреста, почуй плач тих, що страждають, ридання самотніх, споглянь на сльози немічних і печальних. Ми хворіємо душею і знемагаємо серцем; молися, поборнику істини, щоб повернулися відпалі в лоно Церкви Христової, щоб славилася ім'я Боже в нас, щоб царювали правда і любов на землі нашій і щоб мир Христа Бога нашого сподобилися прийняти; радість же у Господі нехай засяє в серцях наших, щоб ми благословляли Пречесне і Величне ім'я Єдиносущної і Нероздільної Тройці Отця і Сина, і Святого Духа на віки віків. Амінь.

ТРОПАР, ГЛ. 8

Наставнику благочестя, сиріт годувальнику, скорботних утішителю, недужих лікарю безвідплатний, тих, що страждають душею, скорий помічнику, теплий молитвенику за всіх до Господа, святителю отче наш Іоане, моли Христа Бога, щоб спастися душам нашим.

КОНДАК, ГЛ. 2

Явився ти просвітителем тим, що перебувають у темряві невідання, вдів і сиріт утішителю, дивний лікарю немічним, немовлят і отроків наставнику, батькам же пресвітле радування, святителю отче наш Іоане, моли Христа Бога подати країні нашій у вірі утвердження, воїнству нашому над ворогами перемогу, людям же Своїм велику милість.

ВЕЛИЧАННЯ

Величаємо тебе, святителю отче наш Іоане, і шануємо святу пам'ять твою, бо ти молиш за нас Христа Бога нашого.

СВЯТИТЕЛЬ НАРОДИВСЯ У НІЖИНИ

*Св. Іоан Максимович, митрополит Тобольський.
Ікона поч. ХХ ст.*

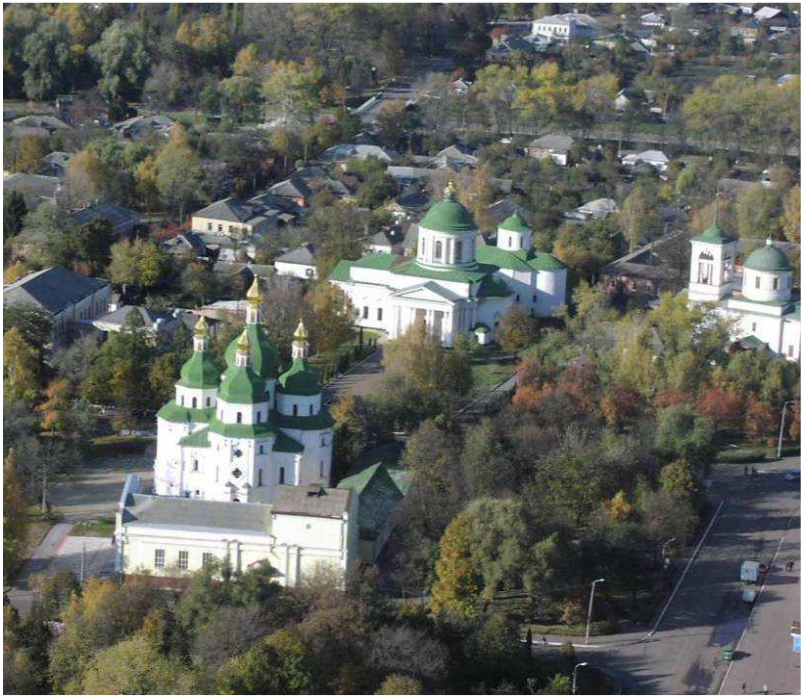
2011 року виповнюється 360 років від народження нашого земляка, видатного діяча Української Православної Церкви кінця XVII – початку XVIII ст., відомого просвітителя, місіонера, талановитого проповідника, духовного письменника, поета та церковного адміністратора Іоана (в миру Івана) Максимовича, святителя і митрополита Тобольського.

Батько його, засновник родини Мкасимовичів, Максим Васильківський походив з міста Василькова під Києвом і був людиною досить заможною. Різні історичні джерела говорять про те, що він був хрещеним іудеєм, успішно займався торгівлею в Ніжині у 1650-х роках, а також мав у відкупі (в оренді) різноманітні прибуткові справи. Документ 1676 року називає Максима Васильківського «орендарем Печерським» та «Києво-Печерським обивателем», оскільки в той час він мешкав у Києві та орендував млини та шинки, що належали Києво-Печерській Лаврі. Мабуть, і до Ніжина родина Васильківських потрапила тому, що в межах Ніжинського полку були маєтності Лаври, які наглядав батько.

Про матір майбутнього архієрея ми майже нічого не знаємо. Безперечно, вона мала шляхетне походження й була побожною жінкою. Маємо свідчення, що Єфросинія Васильківська разом із своїм чоловіком щедро жертвувала кошти на будівництво та оздоблення Божих храмів.

Хлопчик Іван був найстаршим сином в родині і отримав своє прізвище від імені батька – Максимович, як тоді було прийнято в Україні. Крім нього історичні документи називають нам ще п'ятьох синів родини Васильківських-Максимовичів: Василя – компанійського козацького полковника, згодом наказного Переяславського полковника, що загинув під час військового походу потрапив до ординського полону на річці Кодимі та був страчений 1698 р., Петра – значного Військового товариша, Дмитра – найближчого сподвижника гетьмана Івана Мазепи, генерального бунчужного, що скінчив своє життя на засланні в далекому північному Архангельську, Григорія – Переяславського протопопа, Михайла та Антона – обидва були бунчуковими товаришами при гетьманові.

Родина Максимовичів-Васильківських належала до найближчого оточення гетьмана Степановича Мазепи. Саме за протекцією гетьмана Максим Васильківський отримав у свої роки найважливішу фінансову справу в Гетьманщині – оренду «індикти», тобто збирання податків з привозних

*Стародавній Ніжин – батьківщина Святителя
Іоанна Тобольського*

товарів на користь Військового Скарбу. Фактично, у той час це було найголовніше джерело постачання коштів у державну скарбницю, що забезпечувало функціонування гетьманського уряду та всього козацького війська. Невдовзі гетьман Іван Мазепа високо оцінив діяльність Максима Васильківського.

Оскільки вже в універсалі 1688 року називає його «выгодным нам человеком і в ділі войсковом около выбранья индукты працюющим». Проявом благовоління гетьмана до родини Максимовичів-Васильківських стало прийняття ним під свою протекцію трьох менших синів – Василя, Петра та Дмитра. Видаючи їм власноручний

оборонний універсал, гетьман І.Мазепа у 1690 р. відзначав: «Ознаймуем, иж с первых респектов и для частой нам в войсковых потребах выгоды дознанной, маючи мы до пана Максима, обывателя Киево-Печерського, и до сынов его всіх ласкавую нашу прихильность, беремо его и сынов его... под нашу гетманскую оборону, и всі их дома, хутори, млины, гді колвек в яком полку власним коштом набутіе мают, от всяких повинностей войскових и міських чинячи волными, при них замовцем».

Нажаль, про дитячі роки Іоана Максимовича відомо дуже мало. Безумовно, дитинство його пройшло в Ніжині, де у той час мешкали його батьки. Початкову освіту він здобув спершу вдома, а згодом, ймовірно, в одній з місцевих парафіяльних шкіл, яких тоді існувало декілька. Прагнення здобути гарну освіту привело юного Івана Максимовича до найвідомішого вищого навчального закладу – Києво-Могилянської Колегії.

Заснована у 1632 р. замість братської школи відомим Київським митрополитом Св. Петром Могилою, Колегія давала своїм вихованцям справді фундаментальну гуманітарну освіту. Там на високому рівні викладалися не тільки початки богослов'я, але й давні та європейські мови, філософія, поетика, риторика, логіка.

Іван Максимович, допитливий хлопчик з Ніжина, вступив до Києво-Могилянської Колегії коли йому було трохи більше 10 років і успішно закінчив цей навчальний заклад у 1669 році. Незважаючи на свій молодий вік, він був залишений у цьому навчальному закладі викладати латинську мову та інші предмети латинського циклу. Людина глибоко віруюча і вихована батьками на засадах християнської моралі, Іван Максимович з раннього дитинства відчув духовне покликання і вирішив присвятити своє життя служінню православної церкви. Зауважимо, що закінчення Києво-Могилянської Колегії відкривало перед вихованцями перспективи не тільки духовної, але й світської військово-політичної кар'єри. Досить згадати, що сам Іван Мазепа був вихованцем цього навчального закладу

та все своє життя лишився шанувальником і покровителем Колегії. Але молодий викладач Іван Максимович не спокусився на всі принади світського життя і вирішив прийняти чернецтво. У віці 25 років він приймає чернечий постриг під ім'ям Іоана (на честь небесного заступника Св. Іоана Златоустого) з рук свого духовного наставника, відомого богослова, архімандрита Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври Інокентія Гізеля.

Під час перебування у Києво-Печерській лаврі, яка в ті часи славилася подвижництвом та благочестям чернечого життя, яскраво проявилися здібності молодого ченця. Невдовзі блюститель Київської митрополії архієпископ Лазар Баранович рукоположив його ієродияконом, потім – ієромонахом і призначив економом цього найбільшого і найславнішого в Україні монастиря. Протягом 1685-1690 років Іоан Максимович був офіційним «казнодієм Печерським», цебто лаврським проповідником. Цьому значною мірою сприяли талант духовного письменника та яскравого проповідника, що відкрилися у молодого ієромонарха.

В цей час Іоан Максимович, як засвідчують його життєписи, поглиблено займався самоудосконаленням, присвячував чимало часу глибокому вивченню Святого Письма, творів отців та вчителів Церкви, задля внутрішнього самовиховання вів бесіди зі старшими духовно-досвідченими ченцями – «старцями», подвижниками Лаври та інших Київських монастирів. Як пізніше сам Святиетель згадував у досі не виданому автобіографічному творі «Путнік», з юних років він пристрасно захоплювався читанням книжок і зібрав досить велику бібліотеку («от юности моя многое множество книг собрах и содержях яко драгое богатство»).

1678 року священначальство Києво-Печерської Лаври, враховуючи видатні здібності молодого ієромонарха, доручило Іоану Максимовичу відповідальну місію: його відрядили до Москви задля клопотання у монастирських потребах, у тому числі – й з проханням повернути Лаврі з

*Святитель Іоанн Тобольскій.
Ікона початку ХХ ст.*

давніх давен (ще з XII століття) належний їй Успенський «Свенський» монастир під Брянськом. Іоанн Максимовч успішно виконав цю місію, і у березні 1681 р. цар Федір Олексійович віддав Лаврі вищезгаданий монастир, який від того часу отримав назву Ново-Печерського. Управління монастирем доручили лаврському наміснику, яким і став отець ієромонах Іоанн Максимович. Обов'язки намісника Свенського монастиря він сумлінно виконував впродовж 15 років. Під час його перебування у цій обителі поміж намісником та московською братією відбувся дуже характерний конфлікт, що виник на ґрунті національно-

культурних відмінностей в українській та російській православних традиціях. Як відомо, відокремлення Московської митрополії (Російської Православної Церкви) від Київської митрополичої кафедри розпочалося ще у XIII-XIV ст. і завершилось утворенням у 1589 р. Московської патріархії. Майже 140-літнє ізолюване існування Російської Православної Церкви, яку не визнавало Вселенське Православ'я, призвело до появи численних відмінностей як в культово-обрядовій практиці, так і в організації внутрішньо-церковного життя. Як справедливо відзначав дослідник життя Іоана Максимовича відомий історик В.Модзалевский, наприкінці XVII ст. різниця у культурі «Великоросії» та «Малоросії» (тобто Росії та України) була надзвичайно великою, і, зрозуміло, що молодий намісник Свенського монастиря, як вихованець і яскравий представник саме української православної традиції, ревно насаджував її у своєму монастирі. 30 червня 1682 року група ченців Свенського монастиря (9 пострижеників з келарем Пафнутієм на чолі) надіслали скаргу на Іоана Максимовича, у якій звинуватили намісника у порушенні правил монастирського життя. Ті, що скаржилися, писали, що отець намісник, «забувши страх Божий» наповнив монастир «поляками і черкасами» (тобто вихідцями з України), «наших священників московських, і дияконів, і крилошан, пострижеників наших, вислав з монастиря всіх до одного чоловіка, а набрав священників, і дияконів, і крилошан чужоземців зарубіжних» (тобто знову ж таки – українців). Звинувачували отця-намісника у тому, що він господарює в монастирі на власний розсуд, що в його келії буває чимало «більцов (людей світських) чужоземців», що він чинить утиски братії у харчуванні (тобто впроваджує пісну їжу), «бархати, камки і атласи перешив на свої короткі київські ризи на свій покров, а московські ризи і стихарі в ніщо поставив». Не сподобалась насельникам монастиря і будівельно-реставраційна діяльність Іоана Максимовича. Скаржились вони, що навіть «келії старовинної роботи по своїй прихоті» отець намісник наказав ламати та робити

Свенський Ново-Печерський Успенський монастир

нові «польські світлиці по своєму звичаю». Через все це, на думку тих, що скаржились, монастир прийшов до «приниження та руйнації».

Мусимо зазначити, що кадрова політика Іоана Максимовича під час управління Свенським монастирем пояснювалася не лише його бажанням оточити себе рідними по духу людьми – своїми земляками, але може бути пояснена й низьким освітнім та морально-етичним рівнем московського духовенства і чернецтва у той час, масовим поширенням невігластва, забобонів та інших негарздів. Цікаво, що сподвижник Іоана Максимовича святитель Дмитрій Туптало-Ростовський, прийшовши у 1702 р. на

Ростовську архієрейську кафедру, був тяжко вражений станом тодішнього московського духовенства, у розпачі писав: «Окаянні наші часи! Не знаю, за кого взятися потрібніше: за сіячів, чи за землю, за ієреїв, чи за серця людські? Сіячі не сіють, а земля не приймає. Ієреї не дбають, а люди блукають...»

20 січня 1683 р. Іоан Максимович дав відповідь на скаргу монастирської братії, назвавши усі звинувачення «изветом и напраслиною». Пояснення, які дав отець намісник, а також те, що його досить добре знали при царському дворі з позитивного боку, цілком задовольнили московських урядовців, і після розгляду скарги майбутній Ситель лишався на цій посаді ще 10 років. За цей час, завдячуючи невтомній діяльності Іоана Максимовича, Свенський монастир набув цілком українського характеру, причому багатьом ченцям-московитам було дозволено безперешкодно залишити цю обитель і шукати притулку там, де їм буде до вподоби.

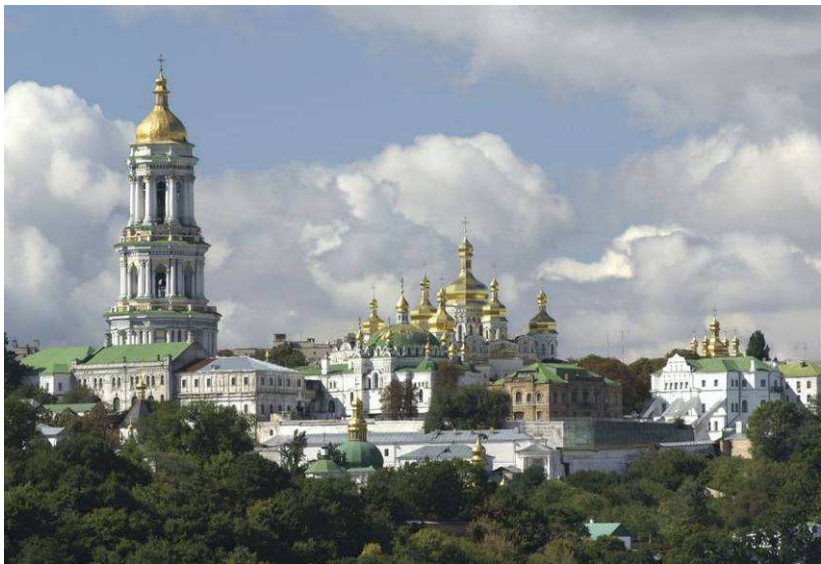
Як намісник Ново-Печерського монастиря Іоан Максимович неодноразово успішно виконував дипломатичні доручення архімандрита Києво-Печерської Лаври. Історичні документи засвідчують його участь в посольствах до Москви впродовж 1680-1695 рр. 1683 року він виконував особливо делікатну місію від імені новообраного архімандрита Лаври Варлаама Ясинського. Зауважимо, що Печерська братія давно хотіла вийти з-під зверхності Київських митрополитів та отримати ставропігію з рук Московського патріарха, котрий, у свою чергу, всіляко прагнув підірвати могутність Київської митрополії. Новообраний архімандрит не схотів отримувати висвяту у Москві і прийняв її у Києві від місцєблюстителя архієпископа Лазаря Барановича. Але невдовзі він відрядив до Московського патріарха Іоакима свого намісника Іоана Максимовича, щоб останній пом'якшив незадоволення патріарха і виклопотав для нововисвяченого архімандрита благословенну грамоту. Ієромонаха Іоана добре знали у Москві, і йому вдалося успішно виконати доручення

Варлаама Ясинського. Завдяки цьому у 1684 р. Києво-Печерська Лавра вийшла з юрисдикції Константинопольського патріарха, екзархом якого в Україні був Київський митрополит, і перейшла у пряме підпорядкування Москви.

1686 року в житті Української Православної Церкви трапилася фатальна подія, коли всупереч церковним канонам Київську митрополію силоміць було приєднано до Московської патріархії. Константинопольський патріарх Діонісій піддався тиску Москви та підкупленого нею турецького султана, і за 200 золотих та «сорок сороків» соборних шкірок ухвалив цей неканонічний акт. За це 1687 р. його було усунуто з патріаршого престолу Собором східного духовенства.

Українське суспільство поставилося до цієї події без особливого ентузіазму, але й великих протестів це також не викликало. Знекровлена тривалою війною проти Польщі та міжособними сутичками доби «Руїни» Україна прагнула спокою і миру. А заміна далекого грецького патріарха на єдиновірного московського, здавалося б, нічим не порушувало становища Української Церкви. Тоді ніхто не міг і подумати, що міне кілька років, і братня Москва з її споконвічною самодержавницько-теократичною традицією, повністю зруйнує соборноправний устрій Української Церкви, перетворивши найдавнішу на східно-слов'янських землях Київську митрополію на звичайнісіньку єпархію у складі Російської Православної Церкви...

Не належав до палких противників підпорядкування Москві й Іоан Максимович. Навряд чи думав він тоді, що ці зусилля й діяльність приведуть його до далекого сибірського міста Тобольська, де він і скінчить своє життя... Важливу участь в долі Іоана Максимовича відіграв відомий Чернігівський архієпископ Св. Феодосій Углицький. Маючи похилий вік та слабке здоров'я, владика Феодосій вирішив зробити молодого й енергійного «Свенського» намісника своїм помічником. У 1695 році він викликав Іоана до себе в Чернігів і запропонував йому стати архімандритом

Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра

Слецького монастиря. І.Максимович, який був у добрих стосунках зі святителем Феодосієм ще з часів перебування в Києві (як свідчать записи у документах Києво-Видубицького монастиря датовані 17 березня 1686 р., тодішній ігумен монастиря Феодосій Углицький мав комерційні справи з батьком Іоана Максимом Печерським, а отже добре знав і його синів), охоче погодився взяти на себе цей нелегкий послух.

Після смерті архієпископа Феодосія, яка трапилася 1695 року, відбулися вибори нового владика на Чернігівську кафедру. Вибори архієреїв в Українській Парвославній Церкві відбувалися згідно давніх канонів з кількох найдостойніших кандидатів собором, у якому брали участь як духовні, так і світські особи. Подібна практика у Московській державі була незнанною: архієреїв призначав цар. Історичні джерела подають нам цікаві відомості про перебіг цих виборів, які відбулися 24 листопада 1695 року.

Серед кандидатів на архієрейську кафедру були, крім Іоана Максимовича, Новгород-Сіверський архімандрит Іларіон Лежайський, відомий пізніше своїми місіонерськими подвигами, та Лаврентій Крещонович, ігумен Троїцько-Іллінського чернігівського монастиря, талановитий духовний письменник. У листі до гетьмана Івана Мазепи Київський митрополит Варлаам Ясинський писав, що хотів би бачити на цій кафедрі Іларіона Лежайського, але якщо той за станом здоров'я відмовиться, то – архімандрита Іоана Максимовича. Довірені особи гетьмана, а саме генеральний обозний Борковський, чернігівський полковник Яків Лизогуб та генеральний бунчужний Іван Скоропадський, котрі виступали від усього Війська Запорізького, підтримали кандидатуру Іоана Максимовича. За нього ж голосували чернігівський війт та міщани. Сам Іоан Максимович віддав свій голос за Іларіона Лежайського. Більшістю голосів чернігівським архієпископом був обраний Іоан Максимович. 10 січня 1697 р., за поданням гетьмана Івана Мазепи, Московський патріарх Адріан рукоположив архімандрита Іоана у архієрейський сан. Хіротонія відбулася у московському Свято-Успенському соборі.

До нашого часу дійшов текст благословенної грамоти патріарха Адріана архієпископу Іоану Максимовичу та її підтвердження царем Петром від 21 січня 1697 року. Зокрема цар Петро проголошував: «Генваря в 1 день нынешнего настоящего года писал к нам подданный наш Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа, что при съезде и собрании в городе Чернигове всех членов духовных при присланных богомольца нашего Преосвященного Варлаама Ясинского, митрополита Киевского и Галицкого и Малые России, духовных особах и при его, подданного нашего, посланных, – обрали единогласно во архиепископы в Священном Писании благоразумного, и благоискусного, и могущего врученную себе паству соблюдать Иоанна Максимовича.» Позитивно характеризував новообраного архієрея і патріарх Адріан: «муж благ и из юношеских лет монашеским житием в

добродетелях украшен, и в преспеянии начальства пречестных монастырей известен, полн страха Божия и твердости духовныя, любитель премудрости в благолепии церковнем усерднейший желатель, и правление дома и епархии Черниговской благословне стяжа».

Чернігівською паствою владика Іоан Максимович керував 14 років. На думку біографів Святителя саме на цей період припадає найвищий розквіт його просвітницької та проповідницької діяльності. За короткий час новообраний архієпископ здобув глибоку пошану та любов серед людей. Часті архієрейські Богослужіння, яскравий талант оратора-проповідника, благодійництво та допомога знедоленим, постійні турботи про піднесення освітнього та морального рівня духовенства, особисте подвижницьке життя – усе це, за висловом історика Української Церкви Івана Власовського, утвердило серед віруючих високий авторитет святителя.

Оповідають, що на початку свого архієрейського служіння Іоан Максимович тяжко занедужав. Небезпечна хвороба, що супроводжувалась гарячкою, надовго уклала його, знесиленого, до ліжка. І коли вже здавалось, що ось-ось останні сили покинуть хворого, преосвященійший владика покликав до себе келійника і несподівано наказав на завтра готувати все для архієрейської служби. Келійник вважав, що хворий владика марить, але ослухатися не насмілився. На ранок трапилося диво: святитель Іоан прокинувся зовсім здоровим, прийшов до храму і з великим піднесенням відслужив Божественну Літургію. Під час натхненної проповіді він пояснив усім вірним, що напередодні у маренні з'явився йому спочилий святитель Феодосій Углицький і сказав: «Не сумуй, брате! Господь почув молитви твої, і ти будеш здоровий. Вставай і готуйся правити Літургію, – це тобі і знамення!» Тоді ж Іоан Масимович склав віршовану «похвалу» святителю Феодосію, у якій вже тоді відзначив нетлінність його мощів. Для домовини святителя владика розпорядився збудувати «муровану печерку» у фундаменті Борисо-Глібського собору. Вже від того часу, з

*Стародавній Чернігів – архієрейська кафедра
Іоана Максимовича*

благословення владика Іоана, віруючі почали звертатись до молитовного заступництва Св. Феодосія перед Престолом Божим, хоча офіційне прославлення цього святого відбулося значно пізніше – 1896 року.

Надзвичайно важливою справою у житті Іоана Максимовича, архієпископа Чернігівського, стало закладення у 1700 році Чернігівського колегіуму. Палкий прихильник високої освіти, Максимович енергійно зайнявся облаштуванням і упорядкуванням цього навчального закладу, перетвореного ним з «латинської» школи Борисо-Глібського монастиря, яку ще 1671 р. перевів з Новгород-Сіверська до Чернігова його славний попередник Лазар Баранович. Для новоствореного Колегіуму владика Іоан не тільки перебудовує старовинний мурований будинок, що раніше належав монахам-домініканцям, але й будує при ньому велику вежу-дзвіницю з церквою Івана Богослова,

залучивши до фінансової допомоги самого гетьмана-мецената Івана Мазепу (1700-1702 рр.)

Новостворений навчальний заклад на тривалий час отримав назву «Чернігово-Максимовичевський Олімп». Цей Колегіум не був у звичайному розумінні духовною семінарією. Він продовжував найкращі традиції братських шкіл XVI-XVII ст та славнозвісної Києво-Могилянської Колегії. У ньому навчалися не лише діти духовенства та шляхти, але й нащадки міщанських та козацьких родин, причому деякі учні мешкали при навчальному закладі на повному пансіоні. Спочатку у Колегіумі відкрили тільки три класи: «фара», «інфіма» і «граматика», але з 1705 року додали ще три: «риторика», «піїтика» та «діалектика». При Колегіумі діяла й велика бібліотека, якій поклав початок ще архієпископ Лазар Баранович. Іоан Максимович не тільки збільшив і упорядкував цю бібліотеку, але й влаштував для неї спеціальне книгосховище. Наприкінці XVIII ст., за свідомством О.Шафонського, ця бібліотека нараховувала понад 1000 томів книг та рукописів.

Найближчими сподвижниками та помічниками Іоана Максимовича по чернігівській кафедрі стали такі відомі просвітителі, як префект колегіуму і намісник Антоній Стаховський – талановитий адміністратор, педагог та духовний письменник, який згодом змінив Максимовича на архієрейській кафедрі, ієромонарх Герман Кононович, який 1707 р. видав Новий Заповіт з власними примітками, Іларіон Лежайський – викладач Колегіуму, який став найближчим помічником владики у далекому Тобольську, Дмитрій Туптало майбутній святий Ростовський, якого 1696 р. Максимович прикликав архімандритом Єлецького монастиря, Лаврентій Крещанович, призначений архімандритом Іллінського монастиря, тощо.

Владика Іоан підтримував добрі приятельські взаємини і з гетьманом Іваном Мазепою, резиденція якого місто Батурин знаходилася в межах Чернігівської єпархії. Ясновельможний меценат взяв Чернігівський Колегіум під свою опіку, неодноразово жертвував значні кошти на

будівництво й утримання цього закладу. Гетьман допоміг Іоану Максимовичу збудувати при кафедрі папірню, яка постачала папір для видання книжок духовного та навчального змісту. Відомо, що 1701 року гетьман І.Мазепа власноручним універсалом пожалував Чернігівській кафедрі «рудню Неданчицьку», прибутки від якої спрямовувались на «фундууючюся каменную звонницу» та «для удовольствованія скудостей всяких кафедральних». Цим же універсалом гетьман на цілий рік звільнив кафедру від обов'язків віддавати частину виробленого на цій рудні заліза до військового скарбу. 1705 р. з благословення владики Іоана Антоній Стаховський видав у Чернігівській друкарні книгу «Зерцало от Писанія Божественного», у якій вихваляв гетьмана Івана Мазепу за його благодійництво цьому навчальному закладу:

*«Ну а твій гербовий хрест, вельможний гетьмане,
учням золотим ключем мудрості постане.
А що відчинивсь палац тих наук забутих,
Чи ясніше розкажуть, у непам'ять збутих, –
Влада це твого хреста, що сюди камені
У Чернігівські внеслись мудрії Атени...
Чим же твій гербовий хрест нас ударував був?
Щоб Лицей оцей постав, дозвіл нам подав був.
Тож, вельможний пане, те дати тобі маєм:
Квітом цих нових наук скроні увінчаєм.»*

Проявив себе архіпастир і як енергійний церковний адміністратор та господарник. Як свідчить історик В.Модзалевський, Іоан Максимович, керуючи єпархією, ретельно входив в усі справи своєї кафедри: купляв двори, ґрунти, городи, пляци, що віддавалися потім у оренду, заселяв незаселені місцевості селами, розпоряджався кафедральними маєтностями, віддавав розпорядження про тривалість панщини (не більше 2 днів на тиждень), обмежуючи тим самим зловживання управителів та зменшуючи визиск селян, що працювали на архієрейський дім тощо. Від 1698 р. за розпорядженням владики в усіх

*Чернігівський Колегіум – улюблене дітище
Святителя Іоана Максимовича*

монастирях єпархії заведено «пом'яники» («синодики») для поминання жертводавців та благодійників. Пом'яник при архієрейському домі носив назву: «Синодик благословенієм і повеленієм ясне в Богу Перосвященного его милости отца Іоана Максимовича, архієпископа Черниговского сооруженный в літо 1698 р.»

При дієвій підтримці гетьмана Івана Мазепи владика Іоан Максимович розгорнув активну книговидавничу діяльність, проявивши себе не лише талановитим богословом, але й яскравим духовним поетом. Серед найголовніших праць, виданих коштом і трудами владики Іоана, назвемо наступні: «Феатрон, или позор нравоучителный» (витримав три видання у 1703-1708 рр.), «Алфавіт, рифмами сложенный от Священного Писанія» (1705 р.), «Богородице Діво,

радуйся...» (Чернігів, 1707 р.), «Отче наш» (1709 р.), «Толкование на 50-й псалом» (1707 р.), «Осьмь евангельских блаженств» (1709 р.), «Царскій путь Креста Господня, вводящій в живот вічний, или нравоученіе, как должно носить Крест Христов» (1709 р.), «Богомысліе в пользу правовірных» (1711 р.), «Иліотропіон, сообразованіе человеческой воли с Божественной изображующій» (1714 р.).

Здебільшого літературно-богословські праці Іоана Максимовича – це перекладені у прозово-віршовану форму біблійні та повчальні тексти, богословсько-філософські приповіді та компіляції, розраховані на широке коло читачів, а у першу чергу – на студентів Чернігівського Колегіуму, як про це писав сам автор у передмові до «Алфавіту»: «Се ти Черніговскіе Афины духовну предлагают трапезу, книгу рифмо словну».

Зауважимо, що російські автори критично ставилися до літературно-богословських вправ Іоана Максимовича. Наявність у його працях прямих запозичень з творів західних авторів, зокрема іезуїта Дрекселія, протестанта Гергарда та інших християнських авторів, нерідко трактувалися як ересь і пряме відхилення від православ'я. На цій підставі ряд книг Іоана Максимовича, зокрема «Богомысліе» та «Осьмь евангельских блаженств» були заборонені царським указом від 1720 року як такі, що неузгоджуються з московським віровченням. Подібній критиці та забороні неодноразово піддавалися богословські праці й інших українських авторів, зокрема Петра Могили, Інокентія Гізеля, Іоанікія Галятовського, Стефана Яворського та інших. Можна впевнено говорити про пряму недовіру з боку московської богословської школи до усієї Української Православної традиції. Відкритість останньої до діалогу та полеміки із католицько-протестантським Заходом у Москві завжди розцінювали як «таємне уніатство», «ересь», «західництво», звинувачували українців у «штучності» богословської системи тощо, забуваючи, що своєї теологічної школи у цей час в Росії зовсім не було і що вона склалася лише у XIX ст. на ґрунті тієї ж таки «Київської

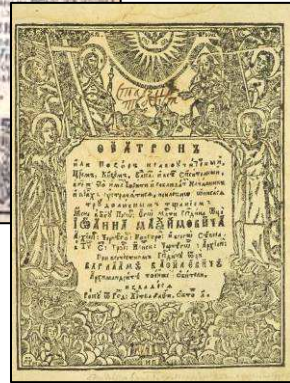
вченості», занесеної вихованцями Києво-Могилянської Колегії. Про наявність західних впливів у творчості Іоана Максимовича писав свого часу і відомий історик церкви архієпископ Філарет (Гумілевський): «У мові творів Максимовича, як у мові й інших південних (себто – українських) сучасників, багато слів і зворотів латинських, польських, протонародних; вірші – силабічні, але за змістом вони заслуговують уваги, дихають щирим благочестям, з думками повчальними й розумними».

Сучасна українська культурологічна думка дещо інакше оцінює значення поетичної творчості Іоана Максимовича. Головною рисою її було те, що він вкладав новий філософський зміст у архаїчні форми шкільного віршописання, характерні для української барокової літератури кінця XVII – початку XVIII ст. У повчальних притчах святителя Іоана зустрічаємо нові мотиви, які дають можливість скласти уявлення про філософські та етичні проблеми, що турбували найкращих представників української інтелектуальної еліти того часу. Тут натрапляємо не тільки на проблему співвідношення віри та раціонального знання, гріховності людського буття та прагнення до духовної чистоти, але й бачимо невдоволеність технократичною цивілізацією, стурбованість екологічними проблемами, пошук місця людини у Всесвіті. Створений Богом світ постає перед людиною у різноманітних явищах природи, які ми прагнемо зрозуміти й осягнути. І хоча наука намагається пояснити ці явища, розум людський лишається безсилим перед осягненням глибинної першопричини буття. А якщо безсилий людський розум не в змозі осягнути до кінця те, що є «перед очима в руках», то даремно шукати сутності потойбічного, Божественного світу:

*«... веліє єсть неразуміє,
а совершенно искать вышніх – безуміє!
О тайна превелія Пресвятыя Троицы!
Молчанієм ю читили святым вси отцы».*

(Вірш «Омега» зі збірки «Алфавит»)

*Книги, видані Іоаном
Максимовичем
у Чернігівській друкарні*

Сьогодні, на початку третього тисячоліття, справді пророчими здаються слова письменника про руйнівні тенденції у психології цивілізованої людини нового та новітнього часу (вірш про Олександра Македонського):

«Промірявши Європу, ти Азію брав би,
Азійський край минувши, Європу топтав би.
Ну, а коли Всесвіт здолав би схилити,
На ліс би, хмари, ріки полки став би водити.»

Чи не відбилася у цих рядках наша сумна історія ХХ ст. з її мільйонними жертвами, двома світовими війнами та жакливими тоталітарними режимами, що прагнули не тільки переробити людську свідомість і суспільство, але й намагалися приборкати природні стихії та повернути течію рік?

Взагалі, зіткнення нової техногенної, заснованої на науковому раціоналізмі, цивілізації з ідеями християнської моральності та культури, гостро постають у творчості Іоана Максимовича. Недаремно у своїй віршованій притчі він вводить образ міфічних «варварів-татар», людей, що не зазнали цивілізації. Вони навчають зарозумілого войовника Олександра Македонського, вихованого на філософії Аристотеля, вмінню вдовольнятися тим, що маєш, а не ганятися за примарами:

«Тримай, що маєш, нехай не маліє,
Щоб голим не лишитись, як щастя одвіє;
Міцні наладнуй віжки на все, що тримаєш,
Тоді і за несить ти кари не визнаєш.»

За висловом відомого українського культуролога А.Макарова, поет примушує читача замислитись над питанням: чого варта така цивілізація, яка дозволяє людям здійснювати всі забаганки, аж до прагнення панувати світом, але не здатна зробити їх щасливими?

На думку сучасних дослідників, глибокі та змістовні вірші- притчі Іоана Максимовича з їхньою вишукано-архаїчною зовнішньою формою могли б прикрасити сторінки найкращих європейських поетичних антологій XVII – XVIII століття.

У 1708-1709 рр. в Україні відбулися драматичні події, пов'язані з «авантюрою» (за висловом видатного історика М.Грушевського) гетьмана Івана Мазепи. Спроба вирвати Україну з міцних обіймів авторитарного російського самодержця Петра I і тим самим зберегти рештки української автономії завершилася поразкою. Близькі, приязні взаємини родини Максимовичів-Васильківських з опальним гетьманом та його покровительство її нащадкам

були широко відомі не лише в Україні. Як і багатьом іншим представникам української шляхти та церковної епархії, Іоану Максимовичу довелося виправдовуватися перед швидким на розправу царем і приєднати свій голос до загального хору хулителів гетьмана Івана Мазепи.

Дізнавшись про відступництво гетьмана, який відверто перейшов на бік шведського короля Карла XII, Петро I був збентежений і 28 жовтня 1708 р. видав накази до всіх архієреїв та козацьких старшин, якими фактично була включена грандіозна машина пропаганди та дезінформації. Гетьмана Івана Мазепу звинуватили в усіх смертних гріхах, і навіть у тому, чого він не думав робити. Зокрема, наголошувалось, що він прагнув повернути Україну під владу Польщі, а православну церкву навернути на унію з Римом. У особистій грамоті царя до Чернігівського архієпископа Іоана Максимовича наголошувалось: «Известно нам учинилося, что гетман Мазепа забыл страх Божий и свое крестное и нам, великому госуарю, целованіе, и изменил, и переехал к неприятелю нашему королю шведскому..., дабы Малороссійскую землю поработить по-прежнему во владение Польское, и церкви Божіи и святые монастыри отдать в унію... Того ради повелеваем вам, богомольцу нашему, и всей генеральной старшине, и полковникам, и прочим чинам Войска Запорожского, дабы на прелесть и измену сего изменника, бывшего гетмана не смотрели, но при обороне наших великороссійских войск против тех неприятелей стояли, и для лучшего упреждения всякого зла и возмущенія в малороссійском народе от него, бывшего гетмана, вы, богомолец наш, и вся старшина генеральная и полковая сбежались немедленно в обоз наш к Десне для обраня по правам и вольностям своим, вольными голосами, нового гетмана...»

Стратегічним прорахунком І.Мазепи було те, що цей виступ готувався таємно, і навіть більшість з гетьманського оточення не відали про його задум. Тому ця звістка викликала збентеженість та розгублення у багатьох його сподвижників. Судячи по всьому, не знав про плани

*Чернігівський архієпископ Іоан Максимович.
«Парсуна» XVIII ст. з Чернігівського
архієрейського дому.*

гетьмана й владика Іоан. Зв'язаний церковною дисципліною як архіпастир, Іоан Максимович був змушений підкоритися волі московського монарха. Щоб зрозуміти позицію чернігівського архієпископа у цей час, згадаємо вже

цитовану нами благословенну грамоту, що була видана йому 1697 р. московським патріархом. У ній наголошувалось: «восприяв же в Церкви святой служение и степень достоинства сего, во всем должен есть совещание и покорение имети к нашей мирности... и ко всем Восточныя церкви архиереям,... и за пресветлую спасительную державу (себто Московську державу) благочестивейшего великого государя царя... и за весь его царскаго величества благословенный дом усердно молити...»

Сьогодні ми не можемо сказати впевнено, як владика Іоан Максимович у глибині душі переживав ці драматичні події – він не вів щоденників і не залишив конфіденційного листування. Безумовно, його, як представника української еліти було втягнуто у складний механізм відносин з самодержавним урядом тодішньої Московської держави, коли за влучним висловом історика М.С.Грушевського, головними рушійними силами, що визначали поведінку людей, були страх та користь. Органічно противною українській душі з її високим рівнем відчуття власної гідності була жорстка російська карна система: биття батогами, заслання до Сибіру, відбирання майна, публічна страта... Прихильників, на відміну, чекали багаті пожалування, царська ласка, безперешкодне просування по ієрархічній драбині – як світській, так і церковній. Як християнин і українець Іоанн Максимович не міг без душевного болю спостерігати за тим, що відбувалося в Україні. На вимогу Петра I він, разом з іншими владиками, брав участь в обранні нового гетьмана Івана Скоропадського 6 листопада 1708 р. у Глухові та приводив до присяги лівобережних полковників. 9 листопада, вслід за новообраним гетьманом, чернігівський владика відвідав царя і подарував йому ікону Чернігівської Божої Матері. А 12 листопада обставини зробили його свідком варварської церемонії «анафематствування» Івана Мазепи, коли після церковної відправи московський кат здійснив символічну екзекуцію над солом'яним опудалом, що символізувало особу гетьмана. На вимогу царя, разом з іншими

українськими владиками, Іоан Максимович того ж дня видав пастирське послання до вірних, у якому повідомлялося про відступництво Мазепи. У посланні, зокрема, говорилося: «бывший гетман Мазепа изменил, пристал к еретическому королю шведскому, Малоросійскія отчизны отчуждился, хотя оную под иго работы лядской поддати, и храмы Божіи на проклятую обратити унію. Сего ради... чужд стался Церкви..., и всі его единомышленники с ним... суть отвержены и прокляты...»

Заради справедливості відзначимо, що владика Іоан не був автором цього послання, хоча й підписав його. Цей документ, безумовно, був витвором канцелярії самого царя Петра. Водночас були видані грамоти за підписами інших архієреїв, притому всі вони абсолютно ідентичні, як брати-близнюки, немов написані під диктовку однієї особи! Режисери цієї пропагандистської акції навіть не подбали про збереження індивідуального стилю «авторів-підписантів»...

Російські біографи Іоана Максимовича завжди сором'язливо обходили цей період у житті владики, намагаючись зобразити останнього таким собі палким прихильником «царя и отечества». Так, один з них писав: «Мы видим его беззаветно преданым Родине в годы испытаний, когда его покровитель гетман Мазепа изменил Отчеству(?!). По клевете гетмана святитель едва не пострадал за мнимую измену, но невинность его была доказана. Этот благородный поступок(?) архипастыря-патриота является живым примером для верных сынов Русской Православной Церкви.»

Що ж відбулося насправді і за що ледь не постраждав чернігівський архієпископ? А трапилося ось що. У грудні 1709 року святительська кар'єра й життя владики Іоана, як то кажуть, повиснули на волосинці. Московські вояки упіймали посланця І.Мазепи козака Менської сотні Пархоменка, який під час допиту зізнався, що був посланий з листами від опального гетьмана до самого владики Іоана Максимовича, глухівського сотника Туранського, князя

Четвертинського та глухівського отамана Карпеки. Нещасний арештант під тортурами підтвердив все це у присутності названих осіб, причому повідомив, що архієпископ Іоан листа отримав через свого слугу. З приводу цього листування чернігівський владика був змушений давати пояснення перед самим царем Петром I. У тодішніх умовах навіть отримання листа від «зłodія і зрадника Івашкі Мазепи» могло послужити смертельним вироком для звинуваченого. Судячи з усього, виправдання І.Максимовича були щирими – він дійсно нічого не знав про плани Мазепи. Можливо, його врятували сан і заступництво тодішнього місцєблустителя патріаршого престолу митрополита Стефана Яворського, і 21 грудня 1709 р. був виданий спеціальний царський маніфест, який знімав з чернігівського владика звинувачення у зradі.

Зовсім непереконаливою видається думка історика церкви архієпископа Філарета (Гумілевського), що це була «клевета» Мазепи, котрий хотів помститися «верному долгу архипастырю» та скомпрометувати його перед московськими можновладцями. Можна думати, що лист Мазепи, колишнього покровителя й мецената, владика Іоан таки отримав. Відомо, що у цей час гетьман Іван Мазепа, який тяжко переживав свою поразку, дійсно розсилав листи до близьких йому людей в Україні, намагаючись виправдати свої дії та заперечити ті брехливі звинувачення, що їх поширювала офіційна московська пропаганда.

Не міг не турбуватися владика Іоан і про долю свого молодшого брата Дмитра, котрий був однією з довірених осіб гетьмана. Почавши військову кар'єру ніжинським полковим писарем у 1690 р., Дмитро Максимович невдовзі був узятий гетьманом до військової канцелярії, здобув посаду військового «екзактора», бунчужного, а згодом – генерального осавула, ставши найвпливовішою постаттю при гетьманському дворі. За вірну службу він отримав від гетьмана щедрі пожалування, зокрема маєтності в Ніжинському полку – села Куликівку, Черняхівку, Бурківку та Дорогинку. Після полтавської катастрофи 1709 р.,

розувірившись в успішному завершенні Мазепиного задуму і повіривши обіцянкам царської амністії, він разом з іншою козацькою старшиною повернувся з поканням в Україну. Але обіцянка милості в устах жорстокого правителя Петра I виявилася звичайнісінькою брехнею: старшину, що відлучилася від Мазепи, піддали військовому суду, і, вилучивши усе майно, присудили до страти. Але згодом, 1710 року, цей кривавий вирок замінили довічним засланням. Так Дмитро Максимович з дружиною та дітьми опинився 1712 року на засланні спочатку на Двині, а згодом – у далекому північному місті Архангельську. В цьому ж році його дружина, не витримавши важких умов заслання, померла, а сам він прожив на півночі у жахливих злиднях (хоча й виконував обов'язки начальника корабельного порту) ще довгих 20 років, до самої своєї смерті. (Діти Дмитра Максимовича після смерті Петра I отримали амністію і згодом дістали військові посади).

Після невдалого виступу гетьмана І.Мазепи цар Петро I не приховував відвертої недовіри до українців, бачачи у кожному представникові козацької старшини або церковної ієрархії прихованого «мазепинця». Він намагався будь-якими засобами послабити роль Київської митрополії, автономне становище якої підривало безроздільне панування російських чиновників в Україні. Одним із таких засобів стала політика «експорту» з України в Росію видатних вчених, викладачів, письменників та архієреїв. 11 березня 1711 р. 60-річного Іоана Максимовича царським наказом призначили митрополитом Тобольським та всього Сибіру. Митрополиту хіротонію у Москві здійснив митрополит Стефан Яворський разом з іншими владиками.

Формальне підвищення у сані насправді було звичайним «почесним» засланням вже немолодого чернігівського архієрея. Розповідали, що до заслання владики на далеку північ «приклав руку» впливовий придворний інтриган Олександр Меншиков, якому не сподобалась незалежність та почуття власної гідності, що були притаманні Іоану Максимовичу. Православний

*Тобольськ – місце «почесного заслання» митрополита
Іоана Максимовича*

владика, на відміну від багатьох інших сучасників, просто не схотів плазувати та підлещуватися перед «могутніми князями світу цього». Святителю Іоану було доручено небезпечне завдання – приводити до православної віри язичницькі племена, що мешкали на берегах річок Іртиш та Тобол. Тобольська єпархія тоді займала велику територію, що включала у себе сучасні Іркутську, Єкатеринбурзьку, Новосибірську області Росії та Якутію. Центром архієрейської кафедри було місто Тобольськ, а у інших великих центрах – Іркутську та Якутську, перебували помічники правлячого архієрея з числа архімандритів. Населені ці краї були різними нехристиянськими народами, переважно язичниками та магометанами: пелимськими та кондинськими вогулами, остяками, кошутськими та туринськими татарами. Було тут чимало «воровських людей», біглих козаків, різноманітних авантюристів, що тікали з усіх кінців Московської держави, а також засланих «неблагодійних» поселенців.

Після довгої та нелегкої подорожі митрополит Іоан Максимович прибув до Тобольська у середні серпня 1712 року. Як зазначав один з російських біографів владики, «полюдьски боляче було йому розлучатися з рідною Малоросією..., з острахом відправлявся він у далекий холодний край, але голос послуху говорив у ньому голосніше за власну волю, якої Іоан давно вже зрікся...»

З великим жалем проводжала у далекий Тобольськ владику Іоана чернігівська паства. У 1714 році, у передмові до книги «Ліотропійон», останньому виданні, яке побачило світ у Чернігові з ініціативи І.Максимовича, чернігівчани писали, звертаючись до нього: «Многіє предражайшіє добродітелей своїх таланты нам в подражаніє, яко отец чадам, яко пастырь овцам, яко владыка рабам своим остави ваша архипастырская святыня, глаголя к нам словесы Христовы: образ дах вам, да якоже аз сотворих, и вы творите.» Все це свідчить про те, якою великою повагою та авторитетом користувався владику Іоан у Чернігові навіть після переїзду на іншу кафедру.

Керівництво Тобольською митрополією святителям Іоаном тривало лише три роки. Драматичні події 1708-1711 рр., гірки роздуми та переживання, важка подорож, незвичні кліматичні умови – усе це різко погіршило стан здоров'я владики. До нашого часу дійшли два портрети Іоана Максимовича. На одному, що був виконаний ще під час перебування святителя на чернігівській кафедрі, його зображено в урочистому архієрейському облачінні; кремезна постать та обличчя владики сповнені спокоєм та впевнено зосереджені. Незадовго перед смертю Іоана Максимовича невідомий художник (вірогідніше – український майстер у Тобольську) виконав другий портрет митрополита, на якому ми ледве впізнаємо колишнього чернігівського архієпископа. На нас дивиться сивий старець, хворобливо пригнічений та надламаний нелегким життям, з утомленими очима, але з поглядом, сповненим духовної сили та щирої лагідності. Ця різка зміна зовнішності якнайкраще говорить нам про ті зміни, що відбулися у житті

владики за ці роки важких випробувань. Як часто буває, страждаючи від житейських утисків, віруючий християнин знаходить у собі скарби, заховані у найпотаємніших глибинах духу... Як зазначав видатний російський богослов о. Георгій Флоровський, «духовенство у Росії з часів Петровської доби стає «заялканим станом». Частково воно витискується у соціальні низи. А на верхах устанавлюється двозначна мовчанка. Кращі залишаються у середині себе, бо у зовнішню пустелю у XVIII ст. уходити не дозволялося». Але, як не дивно, саме така зовнішня скутість спонукала подвижників до духовного подвигу, наближала їх до святості...

Незважаючи на тяжкі випробування, останні роки земного життя святителя Іоана були сповнені енергійної і невтомної праці на славу Божу і користь церкви та людей. «Сибірський літописець» дає нам докладну розповідь про тобольський період життя владыки. 14 серпня 1712 р. митрополит Іоан на двох невеликих дерев'яних човнах прибув до Тобольська. Разом з ним прибули 17 українців для обслуги архієрейського дому, у тому числі – три ієромонахи, два ієродиякони, світський писар для влаштування архієрейського управління, а також церковні півчі. Митрополичий почет пристав до берегу річки Іртиш біля стін старовинного Знаменського монастиря. Владика урочисто зустріли місцеве духовенство, серед якого вже були українці, губернатор І.Бібіков та величезний натовп людей. Вийшовши з човна, Іоан Максимович попрямував з людьми до монастиря і відслужив там подячний молебень. Благословивши людей, владыка повернувся до човна і залишився там до наступного дня. Зранку, в день великого дванадцятого свята Успіння Богородиці, владыка Іоан урочисто облачився у митрополиче вбрання у Знаменському монастирі та в супроводі почту й соборного духовенства хресним ходом вирушив до Софійського собору, щоб відслужити там святкову Літургію. Як вихованець Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври, Іоан Максимович служив святкову службу за уставом цього найдавнішого в

*Софійсько-Успенський собор м. Тобольська –
архієрейська кафедра владика Іоана Максимовича*

звання, через довірених осіб та особисто надавав щедрю допомогу всім, хто цього потребував, причому сам намагався лишитися невідомим благодійником...

Унікав владика Іоан спілкування зі світськими особами та царськими сановниками, ухилився від запрошень на обіди та прийоми, що їх влаштовували місцеві можновладці. Відомо, що лише один раз владика Іоан відгукнувся на запрошення Тобольського губернатора М.П.Гагаріна відвідати його дім. Цікавим фактом біографії митрополита є його особисті зв'язки з ченцями Свято-Афонської гори, яким Іоан Максимович у найтяжчі часи надіслав матеріальну допомогу. За свідченням очевидців, у Руському Пантелеймонівському монастирі на Афоні досі зберігається його власноручна архієпастирська грамота. А привезена владикою у Тобольськ з Чернігова ікона Єлецької Божої Матері невдовзі стала відома по всьому Сибіру як ікона Тобольської Богородиці.

Опікувався святий Іоан і «Слов'яно-латинською школою», яку заснував його попередник, митрополит і схимонах Філофей Лещинський. З благословення владика Іоана до школи приймали не лише дітей росіян, але й інших місцевих народів. Дітей обучали не лише слов'янській грамоті, читанню, чистописанню, але й вивчали з ними катехізис, Православне ісповідання віри, твори митрополита Київського Петра Могили, латинську мову, церковний устав, нотний спів Київського розспіву, іконописання тощо. Гроші на утримання школи йшли, переважно, з церковних та монастирських маєтностей, але чимало коштів на утримання бідних учнів та придбання навчальних посібників владика витрачав з власного жалування. Ретельно дбав він за моральний та освітній рівень духовенства, причому й сам дуже часто служив у храмі, а особливо любив проповідувати перед людьми.

Уславився святий Іоан Максимович і своїми місіонерськими подвигами у поширенні християнства серед місцевих язичників. З благословення владика на місці язичницьких святилиць відкривалися храми й приходи. Найближчими помічниками та співробітниками його у цій справі стали вже згадуваний нами митрополит Філофей Лещинський, який прийняв схиму, та настоятель Якутського монастиря архимандрит Іларіон Лежайський (до речі, обидва теж українці і вихованці Києво-Могилянської академії). Схимонах Філофей, з благословення владика Іоана, протягом 1712-1715 років здійснив чотири довгі апостольські подорожі, проповідуючи та поширюючи християнську віру серед племен остяків і вогулів. Загальна кількість охрещених Філофеєм язичників (як протягом його митрополичого служіння, так і схимонашества) оцінюється цифрою понад 40 тисяч. У 1715 р. владика Іоан Максимович заснував Пекінську православну місію, очолити яку благословив архимандрита та місіонера Іларіона Лежайського. Але так трапилося, що до Пекіну ця місія відбула вже після упокоєння святого Іоана.

*Гробниця Святителя Іоана Максимовича в Тобольському
Софійсько-Успенському кафедральному соборі*

Сучасник і сподвижник Іоана Максимовича (до речі, теж українець) Г.Новицький, відомий автор «Короткого опису про народ остяцький», у 1715 році писав про владика: «Он был усердный ревнитель и трудолюбивый желатель благочестия, был тих, смирен, благорассудлив, о бедных сострадателен и милостив.»

Упокоєння митрополита Іоана Тобольського було так само благочестивим, як і все його життя. 3 червня 1715 року владика видав останню благословенну грамоту на освячення новозбудованого храму в Тюменському монастирі. 10 червня, відчувши кінець земного шляху, він востаннє відслужив Божественну Літургію. Після Богослужіння він влаштував у себе вдома трапезу для духовних і світських осіб, під час якої багато говорив на духовні теми. На подив багатьох присутніх, владика Іоан став прощатися, говорив про близьке розлучення і просив молитися за нього. Потім, залишивши біля себе одного з духовних вихованців, довго говорив з ним. Відпустивш

*«Труменний» портрет Св. Іоана Максимовича,
поч. ХУІІІ ст.*

и його, митрополит удавився у свої покої для молитви і більше до людей не виходив...

Коли перед початком вечірньої служби прийшов священик і постукав у двері, Іоан Максимович не відгукнувся. За розпорядженням губернатора відімкнули двері та побачили владику в молитовній позі на колінах перед іконами. Дух його покинув тіло і відійшов до Господа прямо під час молитви...

Похорон святителя Іоана Максимовича відклали на кілька днів, очікуючи на повернення з місіонерської подорожі його сподвижника схимонаха Філофея Лещинського. Як стверджували очевидці, вже тоді тіло святителя, незважаючи на жарке літо, не показало ознак тління. Його урочисто поховали у кафедральному

Софіївсько-Успенському соборі міста Тобольська, у склепі вівтаря лівого притвору, спорудженого на честь св. Антонія та Феодосія Печерських.

Звістка про упокоєння Іоана Максимовича та його благочестиве життя швидко поширилася не тільки в Росії, але й в Україні і дійшла до його близьких. Відомо, що рідний брат святителя Іоана Дмитрій, який в злиднях і бідності з дітьми доживав свої дні на засланні в Архангельську, незадовго до своєї смерті 1731 р. клопотався у Москві про дозвіл відвідати могилу владики, але не встиг виконати свій намір, бо невдовзі і сам упокоївся...

Під час перебудови у 1741 р. притвор Антонія і Феодосія розібрали «за ветхості», і на деякий час могила святителя опинилася за межами храму. У 1753 році спеціально над нею спорудили притвор Св. Іоана Златоустого – небесного покровителя владики Іоана. Тоді ж над могилою поставили різьблений дерев'яний надгробок з портретом Іоана Максимовича. Місцеве передання оповідає нам, що зроблено це було коштом та працею Сибірського губернатора Чичерина та Тобольського митрополита Павла (Конюшкевича) після того, як один з них чудесно зцілювався заступництвом спочилого святителя.

Після благочестивого відходу з життя Іоана Тобольського віра у святість владики в народі не зменшувалася. Від самого дня упокоєння на могилі Св. Іоана відправлялися молебні та заупокійні Богослужіння. Чимало віруючих, що приходили з молитвою до його гробу, отримували чудодійні зцілення. Портрети святителя неодноразово перемальовувалися та поширювалися, набуваючи характеру шанованих ікон. З 1798 року при кафедральному храмі міста Тобольська була заведена спеціальна книга, де записували усі випадки чудодійного заступництва святителя Іоана.

Незважаючи на загальну віру народну в святість Іоана Максимовича та неодноразові випадки чудотворення, справа його канонізації розтяглася майже на століття. У 1826 році мощі святителя, у зв'язку з черговим ремонтом

*Іоан Максимович, Святитель Тобольський.
«Парсуна» XIX ст.*

храму, були вимушено відкриті та перенесені в тому ж таки вівтарі в інший склеп, влаштований на іншому боці, біля жертовника. І хоча церковна влада робила все це таємно, без зайвого розголосу, біля зачинених дверей храму збирався величезний натовп прочан. Тобольський архієпископ Євгеній, котрий керував перенесенням останків святителя в офіційному донесенні у Санкт-Петербург писав: «народ має до нього величезну віру та прихильність, і навіть багато хто оповідає про звершення чудес, і тому, почувши про відкопування, чекають відкриття святих мощів».

Побоюючись загальнонародного збурення, Синод офіційно заборонив відкривати тіло святого. Перенесення мощей відбулося 6 вересня 1826 року під час Богослужіння у зачиненому для людей храмі. Як під час самого перенесення, так і впродовж 40 днів після того, соборне духовенство служило панахиди над новою могилою Святителя. Доповідаючи про перенесення, владика Євгеній повідомляв у столицю: «коли відкрили зітліле віко труни, відкрилися очам клобук і мантия в такому положенні, як бувають під час поховання, обидва міцні, кольору світло-малинового, шовкові. Рештки тіла ними закривались зовсім: лице – крилами клобука, інші частини – мантиєю». І хоча архієпископ рапортував про те, що він виконав всі розпорядження Синоду, у таємному листі він повідомляв: «...відкривав дошку і дивився тіло: мантия та ряса цілі зовсім, або від холоду, оскільки склеп із середини і гріб увесь покриті льодом, або від міцності матеріалу. Але тіла лише кістки цілі, хоча усі розпалися, почорнілі і частково плісняві.»

Сумніви та побоювання церковної влади були пов'язані, перш за все, з укоріненою в народі на побутовому рівні вірою в обов'язкову «нетлінність» мощей святого і з відсутністю єдиного для всієї Церкви критерію для канонізації. За вченням Православної Церкви, з перших віків християнства, мощами (від «*мощь*» – сила, міць) називалися не лише повністю збережені («нетлінні») тіла усопших святих, але й окремі їх частини, рештки тіл прославлених Богом праведників.

Головними критеріями для канонізації святих були їх справжня православність, праведне життя і боротьба за віру (у випадку Іоана Максимовича – його святителство, поширення християнства серед язичників та іновірців), та проявлення Богом надзвичайних знамень та чудес або за життя, або після упокоєння. Причому «нетлінність мощей» (або мироточіння кісток) розглядалися лише як один з можливих проявів чудотворіння.

Урочиста церемонія канонізації І.Тобольського. Фото 1916 р.

На початку ХХ ст. Синод Російської Православної Церкви знову повернувся до питання про канонізацію Святителя Іоана Тобольського і утворив комісію для розгляду цього

питання. Відомий церковний історик, професор Казанської духовної семінарії та університету К.Харлампович у своєму фундаментальному дослідженні «Малоросийское влияние на великорусскую церковную жизнь» (Казань, 1914), справедливо відзначав провідну роль вихованців Києво-Могилянської академії в житті РПЦ, коли чимало українців-єпископів виявили надзвичайно високі моральні якості, сприяли піднесенню та упорядкуванню церковного життя. «Досить сказати тут, – писав К.Харлампович, – що з них трое вже канонізовані (Св. Дм. Ростовський, Інокентій Іркутський, Йоасаф Білгородський), а декілька являються шанованими святими, канонізація котрих – питання лише часу.» Безумовно, історик мав на 4увазі, у першу чергу, величні постаті Св. Іоана Тобольського та Софронія Кристалецького, яких було канонізовано дещо пізніше. Серед українських владик XVII – XVIII ст., зарахованих до лику святих згадаємо також Св. Феодосія Углицького (1896 р.), митрополита Петра Могили та Св. Павла Конюшкевича-Тобольського (останніх двох канонізовано у 1990-х рр.)

У 1900 р. над місцем поховання святителя Іоана було споруджено гробницю, до якої готувалися перенести мощі святого. 1913 року єпархіальний з'їзд духовенства і церковних старост Тобольської губернії прийняв рішення клопотатися перед Синодом про церковне прославлення Іоана Максимовича.

Тобольський єпископ Варнава 1914 р. переніс мощі святого до спорудженої гробниці і створив спеціальну комісію, котра дослідила 40 випадків чудодійної допомоги святителя. Члени комісії під присягою записували свідчення зцілених або очевидців uzдоровлення. Стали в нагоді і записи, які раніше велися при Тобольському кафедральному храмі.

Так, в описі чуда від 10 червня 1798 р., що трапилося з однією жінкою Барнаульського повіту, котра хворіла на психічний розлад, говорилося: до хворої уві сні з'явився Святитель Іоан і порадив відслужити молебень біля його гробниці. Жінка не виконала цього прохання, і тоді

Святитель з'явився їй удруге і знову, на це раз вже суворіше, наказав їхати у Тобольськ. Коли хвора здійснила наказ святого, то невдовзі одужала. Інший випадок трапився в листопаді 1841 року. Донька Ішимського справника Попова тяжко захворіла. Тривале лікування не дало жодного результату, і тоді хворій з'явився Святитель Іоан. Він промовив: «Досить шукати допомоги у лікарів земних, настав час звернутися і до небесного!» Після того, як дівчина замовила відслужити 12 літургій та 12 панахид у притворі Іоана Златоустого в Тобольському храмі, хвороба її відступила. Було зафіксовано чимало інших випадків зцілення хворих молитвами Іоана Максимовича.

Гробниця Святителя Іоана Максимовича

Але Синод не поспішав приймати рішення про канонізацію святого. Справа ускладнювалася тим, що її ініціатор єпископ Варнава був ставлеником і приятелем горезвісного Григорія Распутіна – суперечливої та зловісної особи у російській історії, що мав дуже великий вплив на царську родину. Варнаву небезпідставно підозрювали у прагненні зробити собі на прославленні святого церковну кар'єру. Але, звичайно, провини Святителя Іоана Максимовича в брудному копирсанні біля його імені не було. Адже серед місцевих жителів Сибіру з давніх-давен жила віра у святість владики.

Бачачи зволікання Синоду, єпископ Варнава звернувся до протекції Распутіна, а через нього – до самого царя Миколи II. 27 серпня 1915 року не чекаючи дозволу Синоду, тобольське духовенство відкрило мощі святителя і богослужінням прославило його як місцево шанованого святого. Ця подія була піднесено зустрінута місцевими жителями. У таємній телеграмі в Синод Тобольський губернатор повідомляв: «Перше прославлення відбулося... Не тільки простий народ, але й більш освічені люди вважають це апофеозом.»

Під тиском цих подій в грудні 1915 року Священний Синод дав доручення архієпископу Литовському Тихону (Белавіну), майбутньому патріарху Московському, відвідати Тобольськ і на місці з'ясувати стан справ. Владика Тихон виконав доручення і доповів Синодові, що «праведне життя, благочестива смерть, давнє і всезагальне вшанування цього святителя в Тобольському краї, і зрештою чудотворіння, що проливаються від чесних останків його, дають повну підставу для загальноцерковного прославлення ієрарха.»

На підставі доповіді владики Тихона, котрий повідомив про 17 додаткових випадків молитовного заступництва Іоана Максимовича, 12 лютого 1916 року Священний Синод постановив: «блаженної пам'яті спочилого Іоана, митрополита Тобольського, зарахувати до лику святих, прославлених благодаттю Божою, а всечесні останки його оголосити святими мощами, залишивши їх у гробниці понад

землею для поклоніння та вшанування тими, хто приходить до них з молитвою...» У діяннях Синоду відзначалося, що незважаючи на вологість у склепі, «Господь прославив Свого угодника нетлінням і благоуханням кісток, подібно до більшості відкрито почитаючих святих і преподобних Сергія Радонезького, Серафима Саровського та ін.»

Урочисте загальноцерковне прославлення святого Іоана відбулося 10 червня (23 червня за новим стилем) 1916 року в місті Тобольську за давнім Афонським уставом. Собор архієреїв та духовенства при великій кількості прочан відправив святкову всенічну, парастас та останню заупокійну Літургію за спочилим. З нагоди цієї події були написані служби святому, а також тропар і кондак.

*Пам'ятник Святителю Іоану Максимовичу
у місті Тобольську*

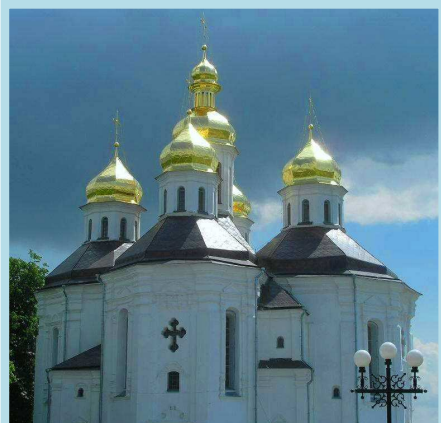
Давня традиція вшанування пам'яті Святителя та просвітителя народів Сибіру Іоана Тобольського дійшла до нашого часу. У роки панування у колишньому Радянському Союзі войовничого атеїзму, коли закривалися й руйнувалися храми, зневажалися і знищувалися православні святині, моці святого дивним чином збереглися. І хоча Софійсько-Успенський храм, де вони спочивали понад 200 років, був закритий і осквернений, нетлінні останки Іоана Тобольського потрапили до краєзнавчого музею. Невдовзі після завершення II Світової війни їх повернули віруючим. З того часу покоїлись у діючому зимовому Покровському храмі міста Тобольська.

У 1990 році, з нагоди відновлення Тобольської кафедри та 275-річчя від дня блаженного успіння Святителя Іоана, моці його були урочисто перенесені хресним ходом до відреставрованого кафедрального Софіївсько-Успенського храму Тобольська, де 22 та 23 червня біли відслужені урочисті Богослужіння. До гробниці Святителя сьогодні щодня приходять велика кількість паломників не лише із Сибіру, Уралу, але й з України, Казахстану та інших місцевостей православного світу. Ім'я святого Іоана Максимовича, Святителя Тобольського, і сьогодні служить яскравим символом духовного подвигу та щирого служіння Богові, Православній Церкві та людям.

Приємно, що останнім часом ікони з образом Св. Іоана Максимовича з'являються і в Ніжині, на батьківщині Святителя. Хочеться вірити, що колись у нашому місті збудується храм в ім'я цього святого, у якому спочинуть на вічні віки й часточки його мощей, як знак перемоги над гріхом і смертю, за словом св. апостола Павла: *«Мусить бо це тлінне одягнутися в нетління і це смертне одягнутися в безсмертне... тоді збудеться написане слово: смерть поглинута перемогою. Де твоя, смерте, перемога? Де твоє, смерте, жало?... Нехай же буде дяка Богові, який дає нам перемогу через Господа нашого Ісуса Христа» (1Кор., 15, 53-56).*

*Святитель Іоан Максимович,
митрополит Тобольський.
Сучасна ікона.*

Літургія в день пам'яті Св. Іоана Максимовича у Катерининському соборі міста Чернігова на мощах Святителя служить правлячий єпископ Іларіон

Члени Братства Св. Іоана Тобольського у Всіхсвятському соборі м. Ніжина з іконою Святителя, у яку вмонтовано часточку його мощів

**Видання Всіхсвятської парафії м. Ніжина
Української Православної Церкви
Київського Патріархату
та Ніжинського Православного Молодіжного Братства
імені Св. Іоана Тобольського**

**АКАФІСТ СВЯТИТЕЛЮ
ІОАННУ ТОБОЛЬСЬКОМУ,
ЧУДОТВОРЦЮ**

СВЯТИТЕЛЬ НАРОДИВСЯ У НІЖИНІ

До 360-річчя від дня народження

Відповідальні за випуск:

**Протоієрей Сергій Чечин,
Благочинний Ніжинського округу УПЦ КП**

***Упорядкування
та підготовка тексту:***

**Протоієрей Олександр Морозов,
Завідувач Музею рідкісної книги Ніжинського державного
університету імені М.Гоголя**

**Ієрей Сергій Чутченко,
Священик Всіхсвятського кафедрального собору
УПЦ Київського Патріархату м. Ніжина**